

Východobaltské a západobaltské jazyky

Východobaltské:

Litevština

Lotyština

Latgalština

[Zemgalština]

[Sélština]

Západobaltské:

Pruština

[Kuronština]

[Jotviština]

PRUSKÉ KMENY

PRUSOVÉ

První zmínky v historických pramenech – 9. století:

Bruzi

Burūs

Pozdější zmínky:

Pruzze, Pruze, Pruzzorum, Prucorum, Pruciam

[Borussi, Prutheni]

Jediné autentické tvary z pruských pramenů:

prūsiskan – přídavné jméno „pruský“

prūsiskai – příslovce „prusky“

Prusové a svatý Vojtěch (Adalbert)

Sv. Vojtěch (Adalbert), cca. 956 - 997

Slavníkovec, druhý pražský biskup,
zakladatel Břevnovského kláštera v
Praze

Prusové a svatý Vojtěch (Adalbert)

V době vládnutí Boleslava Chrabrého se přes Polsko vydal na misijní cestu do pohanských Prus.

Zavražděn 23. dubna 997
Prusem jménem Siko v
posvátném dubovém háji
nedaleko místa Druso v Prusku.

DOBYTÍ PRUSKA

- Mazovský kníže Konrad pozval roku 1226 Řád německých rytířů (křižáků) na boj s pohanskými Prusy.
- Mezi lety 1226 – 1283 křižáci dobyli všechny Pruské kmeny.
- Největší povstání Prusů probíhalo 1260 – 1274, nejznámější vůdce byl *Herkus Mantas* z Notangy.

PRUŠTINA

Z období od 9. do 16. století máme jednotlivá slova (většinou názvy míst, jména osob a bohů), resp. fráze (Basilejský epigram, viz dále v této prezentaci).

Po dobytí Prusů Německým řádem nastupuje postupný rozpad jazyka.

Ze 16. století máme největší textové památky pruštiny – katechizmy.

V 17. století pruština definitivně vymírá.

BASILEJSKÝ EPIGRAM

Kayle rekyse
Eg koyte poyte

thoneaw labonache thewelyse
nykoyte penega doyte

Kayle rekyse
Eg koyte poyte

thoneaw labonache thewelyse
nykoyte penega doyte

Žertovná glosa?

Bud' zdráv, pane, ty už nejsi hodný strýček
Když se chceš napít, nechceš peníz dát.

Koleda?

Dobrý den, hospodáři pantáto!
Pokud je libo, dejte napít, pokud ne – dejte peníz.

PRUSKÉ JAZYKOVÉ PAMÁTKY

- **Elbinský slovníček** (originál se ztratil během Druhé světové války). Teno slovníček sám o sobě byl kopií staršího zdroje.

http://www.prusistika.flf.vu.lt/tekstai/paieska/?saltinis=E&puslapis=175&zodzio_id=1

- *Obsah*: 802 slova (pouze substantiva a adjektiva)
- *Datace*:
 - původní zdroj: konec 13. st. nebo počátek 14. století
 - Elbinský slovníček: konec 14. st. nebo počátek 15. st.

Autor původního zdroje neznámý.

Opis (tzn. Elbinský slovníček) pořídil jistý Petr Holczwesscher z Marienburgu.

Důvod vzniku: slovník pro právní účely? Nebo čistě komunikativní účel, něco jako jazykový „průvodce“ pro Němce?

PRUSKÉ JAZYKOVÉ PAMÁTKY

- **Slovníček Simona Grunau.** Je součástí kroniky tohoto autora „Preussische Chronik“, kterou napsal 1517 – 1526

<http://www.prusistika.flf.vu.lt/tekstai/paieska/?saltinis=GrG>

- *Obsah:* 100 slov
- *Datace:* 1517 – 1526

PRUSKÉ JAZYKOVÉ PAMÁTKY

- **1. pruský katechismus, 1545, Královec**

<http://www.prusistika.ff.vu.lt/tekstai/paieska/?saltinis=I&puslapis=5>

- *Rozsah:* text je paralelně vytištěn v pruštině a němčině; 16 stránek celkem, z nichž 6 je v pruštině (zbytek – německý text).
- Otrocký překlad z němčiny, četné chyby

PRUSKÉ JAZYKOVÉ PAMÁTKY

- **2. pruský katechismus, 1545, Královec**

<http://www.prusistika.flf.vu.lt/tekstai/paieska/?saltinis=l&puslapis=5>

Jedná se o opravenou verzi 1. katechismu, pruština však vykazuje některé nářeční odlišnosti od 1. katechismu. Proto se 2. katechismus pokládá za samostatný zdroj pruštiny. Rozsah stejný jako u 1. katechismu: 16 stránek celkem, z nichž 6 je v pruštině.

PRUSKÉ JAZYKOVÉ PAMÁTKY

- **3. pruský katechismus**, také nazýván *Enchiridion* nebo **katechismus Martina Luthera**, 1561, Královec

Prekladatel: kněz Abel Will, pomocníkem mu byl rodilý mluvčí *Mégott*

<http://www.prusistika.flf.vu.lt/tekstai/paieska/?saltinis=III&puslapis=17>

- *Rozsah:* kniha má celkem 134 stran, z toho 55 stran pruského textu (zbytek německý text). Nejrozsáhlejší památka pruštiny.

PRUSKÉ JAZYKOVÉ PAMÁTKY

Celkový rozsah:

Několik desítek jednotlivých rukopisných záznamů (jmen, toponym apod.)

902 slova (Elbinský slovníček + Slovníček Grunau)

Několik glos (Basilejský epigraf a další)

Celkem 66 stran tištěného textu (1., 2., 3. katechismy)

Phonology

6.3.1.2. **Specific traits.** Specific and archaic traits of OPr. in comparison with Lith. and Latv. appear as follows:

a) no assibilation of /t'/ and /d'/;

b) different development of Baltic consonant sequences *tl, *dl preserved in OPr., but in Lith. and Latv. transformed to kl, gl;⁴⁹⁷

c) preservation of the nasal vowel before fricatives or in word-final position:

Balt. OPr. Lith. Latv. Examples:

*t □ t' č š OPr. *cixtianai* 'Christian', Lith. *krikščiónys*; Latv. gen. sing. *vācieša* 'of the German'.

*d □ d' dž ž OPr. *median* 'forest', Lith. dial. *mėdžias*, Latv. *mežs*.

*tl tl kl kl OPr. *ebsentliuns* 'designated', Lith. *apžėnklinęs* 'designated' (both active participles).

*dl dl gl gl OPr. *addle* 'spruce [tree]', Lith. *ėglė*; Latv. *egle*.

*Vn Vn V V OPr. *sansy* 'goose', acc. sing. *naktin* 'night'; Lith. *žąsìs*, *nāktj*; Latv. *zoss*, *nakts*.

6.3.2.2. **Gender.** Although the neuter gender is still alive in the OPr. texts, in the IE inherited words and also in some more recent forms, nevertheless one observes that it is already limited to few semantic categories and clearly

disappearing (Petit 2000). The traces of the neuter are still better encountered in EV (stem without ending, e.g. OPr. [EV 33 *Vue□r*] *panno* 'fire', [EV 392 *Mete*] *alu* 'mead', and with the ending *-m/n*, e.g. OPr. [EV 689 *Puttir*]

Anctan 'butter', [EV 687 *MJlch*] *Dadan* 'milk').

It is thought that endingless forms of the neuter present a more archaic state of language as compared with the more prevalent forms with endings in a nasal consonant; the addition of such an ending is a later phenomenon, maybe originating through analogy with the masculine acc. sing

Thus, in OPr. it is probably still possible to observe a three-gender system (masculine, feminine and neuter), the precursor of the merging of neuter with masculine; already in the Catechisms there is competition between masculine and neuter, or the neuter's substitution with animate nouns (masculine, feminine):

a) OPr. neutrum *assaran* 'lake', cf. Lith. masc. *ẽžeras*, also Latv. *ezers*;

OPr. neutrum *buttan* 'house', cf. Lith. masc. *bùtas* 'house, apartment';

OPr. neutrum *eristian* 'lamb', cf. Lith. masc. *ėriùkas*, also Latv. masc.

jērs, jēriņš; OPr. neutrum *meddo* 'honey', cf. Lith. masc. *medùs*, also Latv. masc. *medus*.

b) OPr. neutrum *testamentan* ~ masc. *testaments* 'testament', cf.

Lith. masc. *testamentas*,

also Latv. masc. *testaments*; OPr. neutrum

Wunden ~ masc. *unda* 'water', cf. Lith. masc. *vandùs*, also Latv. masc.

6.3.2.6. Pronouns. Several forms are traditionally thought of as the results of contamination

of different stems; so from **so* and **to* the demonstrative pronoun “this” was created (cf. OPr. masc. *stas*, fem. *sta/stā/stai*, neu. *sta*), and from the stems **tas* and **anas* the personal pronoun “he, she” arose (cf. OPr. masc. *tāns* < **tān-a-s*, fem. *tannā/tennā*).

Pronominal forms lacking in Lithuanian and Latvian are: *subs*, *sup* ‘self’ (cf. OCS *sobъ* id.); anaphoric enclitics (acc. sing.) *din*, *dien* ‘him [he], her [she]’ which should be thought of as innovations which also arose in Iranian (cf. also Avestan *dim*); finally, the compound pronoun *kawīds* ‘who’, *stawīds* ‘such’, the second element of which is the stem *vīda-*, cf. Latv. *vīds*, Lith. *vėidas* ‘face’. Interrogative pronouns appear in the following forms: masc. *kas* ‘who, which’, fem. *quai*, *quoi* ‘which’.

6.3.2.7.6. Infinitives. Three infinitive endings are encountered in Prussian: *-t* (< *-ti* < **-tei*, e.g. *boūt*; cf. Lith. *būti* ‘to be’), *-tun* ~ *-ton* (< **-tum*, e.g. *boūton* ‘to be’, cf. Lith. supine *būtu*), and *-twei* (< **-tēi*, e.g. *dātwei* ‘to give’, cf. Old Ind. *dhātave* ‘to put, place’), which are traditionally thought of as equivalents

6.3.4.1. **Archaisms.** The following OPr. words do not have parallels in Lithuanian and Latvian and are usually regarded as Baltic (and IE) archaisms, e.g.:

OPr. *aglo* 'rain' ~ Lith. *lietus*, Latv. *lietus*; OPr. *dadan* 'milk' ~ Lith.

pienas, Latv. *piens*; OPr. *garbis* 'hill; mountain' ~ Lith. *kálnas*, Latv.

kalns; OPr. *kērdan* 'time' ~ Lith. *laikas*, Latv. *laiks*; OPr. *pintis* 'road' ~ Lith. *kēlias*, Latv. *ceļš*, etc.